

PROGRAMA DE GEOGRAFIA URBANA

Prof. Rosa Ascón

TEMA I: L'ESTUDI I EVOLUCIÓ DE LA GEOGRAFIA URBANA

1. El concepte de ciutat: la problemàtica de la seva definició
2. L'objectiu de la geografia urbana
3. Les fonts per a l'estudi de la geografia urbana
4. Enfocaments i tendències en geografia urbana
 - 4.1 Els orígens de la geografia urbana
 - 4.2 La geografia urbana clàssica
 - 4.3 El positivisme i els estudis urbans
 - 4.4 La crisi de la geografia urbana positivista. L'aparició de noves tendències
 - 4.5 Altres enfocaments

TEMA II: LA CONFIGURACIÓ DE L'ESPAI URBA: TRETS GENERALS

1. El fenomen urbà en el món

- 1.1 Tendències actuals de la urbanització: el creixement diferencial per regions. Anàlisi comparativa.
- 1.2 Evolució històrica de la urbanització
- 1.3 L'expansió capitalista i el desenvolupament de l'estat modern com a factors del creixement urbà.
- 1.4 Les funcions de les metròpolis contemporànies. Constitució d'una xarxa mundial de ciutats.

2. L'estructura de la ciutat capitalista: mecanismes.

- 2.1 Els agents urbans. Estratègies, aliances i conflictes.
- 2.2 El valor del sòl urbà: la renda absoluta i la renda diferencial.
- 2.3 Característiques del mercat del sòl: l'especulació i els especuladors.
- 2.4 La producció de l'espai urbà. La indústria de la construcció i el mercat inmobiliari.

3. L'estructura de la ciutat capitalista: aspectes morfològics.

- 3.1 La diferenciació funcional de la ciutat. Les àrees de producció, intercanvi, consum i gestió
 - 3.1.1 El CBD o centre direccional.
 - 3.1.2 Les àrees residencials: el problema de l'habitatge
 - 3.1.3 Les àrees industrials i comercials.
 - 3.1.4 Els serveis i equipaments.
 - 3.1.5 Infraestructures i circulació.
- 3.2 La segregació social de l'espai urbà. Anàlisi de les desigualtats (econòmiques, ètniques, culturals i de gènere) i de la seva projecció espacial.

TEMA III: LA CIUTAT ALS PAÍSOS CENTRALS

1. La formació de la ciutat contemporània. Característiques generals

1.1. El model compacte urbà-industrial de l'estapa fordista.

1.1.1. Economies d'aglomeració, gran indústria i consolidació de les àrees metropolitanes i regions urbanes.

1.1.2. Institucionalització i competències dels governs metropolitanans.

1.1.3. L'urbanisme de l'estapa expansiva: grans infraestructures, ciutats dormitori, ciutats noves.

1.2. La ciutat post-industrial: Internacionalització econòmica i crisi del model fordista.

1.2.1. L'anomenat model "flexible d'acumulació". El paper de les noves tecnologies.

1.2.2. Transformació de la base econòmica de les ciutats
La descentralització de la indústria i l'expansió del terciari i el quaternari.

1.2.3. La bipolarització de l'espai productiu: importància creixent del sector informal de l'economia.

1.2.4. L'estancament demogràfic. Causes i conseqüències.

1.2.5. Bipolarització social i bipolarització de l'espai urbà: la ciutat dels "yuppies" i la ciutat dels "yuffies".

1.2.6. L'urbanisme d'"austeritat": de la quantitat a la qualitat. Rehabilitació dels centres històrics.
L'actuació dels barris perifèrics.

1.2.7. Declivi urbà o supremacia de la ciutat ?

2. La ciutat de l'Europa Occidental

2.1. Trets de la urbanització.

2.1.1. Funcions i sistemes de ciutats.

- 2.1.2. La "megalòpolis europea".
- 2.1.3. El paisatge urbà: contexte cultural, medi físic i diversitat de paisatges.
- 2.1.4. Administració i planificació de la ciutat.
- 2.2. El procés històric d'urbanització
 - 2.2.1. La ciutat antiga i medieval.
 - 2.2.2. De la ciutat medieval a la ciutat mercantilista
 - 2.2.3. La urbanització de la primera revolució industrial: la ciutat-fàbrica. Alternatives.
 - 2.2.4. L'expansió urbana de la primera meitat del segle XX. La ciutat regió.
- 2.3. Les ciutats en una Europa en transició.
 - 2.3.1. La supressió de les fronteres i el nou paper de les ciutats.
 - 2.3.2. El "city marketing" a l'horitzó del mercat únic europeu.
 - 2.3.3. L'aspiració a un nou marc institucional per a una nova política urbana.
 - 2.3.4. La inmigració i els nous problemes urbans a l'Europa multiracial i multicultural.

3. La ciutat nord-americana.

- 3.1. Característiques de la urbanització als Estats Units
 - 3.1.1. Analogies i contrastos entre les ciutats de l'Oest i del Sud.
 - 3.1.2. El creixement de les ciutats i la crisi urbano-industrial contemporània.
 - 3.1.3. L'auge del "sunbelt" i el paper dinamitzador de les "tecnòpolis". El Silicon Valley com a exemple.
- 3.2 Evolució històrica de la urbanització.
 - 3.2.1. El període colonial: els primers assentaments (1640-1790).
 - 3.2.2. Les ciutats del període comercial (1790-1860).

3.2.3. Industrialització i transformacions des de la segona meitat del segle XIX fins a la segona guerra mundial.

3.3. El paisatge urbà.

3.3.1. Característiques de les diferents àrees urbanes.

3.3.2. El fenomen de la suburbanització.

3.3.3. La recuperació del centre.

3.3.4. La crisi de les infraestructures urbanes.

3.4. L'administració de l'urbanisme i la política urbana.

3.4.1. Especificitat del sistema políticoadministratiu local.

3.4.2. La relació entre nivells institucionals i l'evolució de les institucions locals americanes.

3.4.3. Recursos i crisi financeria.

4. Estudi d'un cas de ciutat europea: Barcelona.

4.1. La situació i les condicions naturals del Pla del Barcelonès. Els riscos mediambientals.

4.2. Procés d'urbanització.

4.2.1. De la ciutat antiga a la ciutat manufacturera.

4.2.2. Les transformacions urbanes de la primera revolució industrial. L'eixample de Cerdà.

4.2.3. La segona revolució industrial. De la Grossa Barcelona a la Barcelona del GATCPAC.

4.3. La ciutat de la Dictadura.

4.3.1. Conseqüències de la guerra civil sobre la morfologia urbana. La política urbana de la postguerra.

4.3.2. Política econòmica "desenrrollista", migracions i urbanisme expansiu. El Pla Comarcal.

4.3.3. El paper de les associacions de veïns en la transició democràtica i en la configuració de la ciutat.

4.4. Crisi econòmica, canvi polític i transformacions urbanes

4.4.1. Descentralització industrial i terciarització.

- 4.4.2. Estancament demogràfic i suburbanització.
- 4.4.3. La nova administració: institucions i competències.
- 4.4.4. La descentralització administrativa i la nova política urbana.
- 4.4.5. El Pla General Metropolità i el Pla Olímpic.
- 4.4.6. El Pla Estratègic 2000.

BIBLIOGRAFIA

- ALBET, A. (1988): "La crisi de la gran ciutat", en *Perspectiva Escolar*, núm. 124, pp. 17-21.
- ALGUACIL i altres (1988): "La Europa urbana y la crisis económica", *Alfoz*, núm 51.
- ALOMAR, G. (1980): *Teoría de la ciudad*, Madrid, IEAL.
- ALQUIER, F. et alii (1974): "Contribuciones al análisis contemporáneo de la renta del suelo urbano", en *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, núm. 2, pp. 1-44.
- BAILLY, A.S. & RACINE, J.B. (1981): "Des géographies urbaines", en *L'Espace géographique*, núm. 2, pp. 143-152.
- BASTIE, J. & DEZERT, B. (1980): *L'espace urbain*, París, Masson.
- BEAUJEU-GARNIER, J (1980): *Géographie urbaine*, París, Colin.
- BEAUJEU-GARNIER, J. (1985): "La Géographie urbaine française au cours des 50 dernières années", *Paralelo 37. Revista de Estudios Geográficos*, núm. 8-9, pp. 59-71.
- BEAUJEU-GARNIER, J. (1987): "La géographie urbaine dans le monde" en BOSQUE MAUREL, J.: *La geografía española y mundial en los años ochenta. Homenaje a M. de Terán*, Madrid, Universidad Complutense.
- BEAUJEU-GARNIER, J. & CHABOT, G. (1963): *Traité de géographie urbaine*, París, Colin (Trad. castellana Barcelona, Vicens Vives, 1970).
- BLANCHARD, R. (1912): *Grenoble, étude de géographie urbaine*, París, Colin.
- BLANCHARD, R. (1931): "Un mètode de Geografia urbana", en *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, núm. 428, pp. 17-35.
- BONET, A. (1989): *Las claves del urbanismo*, Barcelona, Ariel.
- BORJA, J. (1974): "Movimientos urbanos y estructura urbana", *Documents d'Anàlisi Urbana*, núm. 1, pp. 15-42.
- BORJA, J. (1983): "Los actores sociales en la construcción de la ciudad", en *Ciudad y Territorio*, núm. 57-58.
- BORJA, J. (1988): *Estado y ciudad*, Barcelona, Promociones y Publicaciones Universitarias.
- BORJA, J. (1988): "Transformaciones territoriales e institucionales en la Europa actual" en *Estado y ciudad*, Barcelona, Promociones y Publicaciones Universitarias.

- BOSQUE, J. (1986): "El espacio urbano. Evolución y cambio en Geografía urbana", en GARCIA BALLESTEROS, A. (ed.): Teoría y práctica de la Geografía, Madrid, Alhambra Universidad.
- CAPEL, H. (1972): "La validez del modelo rank-size", en Revista de Geografía, núm. 1, pp. 121-138.
- CAPEL, H. (1974): "Agentes y estrategias en la producción del espacio urbano español", en Revista de Geografía, núm. 1-2, pp. 19-55.
- CAPEL, H. (1975): Capitalismo y morfología urbana en España, Barcelona, Libros de la Frontera.
- CARRERAS, C. (1984): "Ciudades y geografía urbana en España desde 1950", en III Coloquio Ibérico de Geografía. Actas, ponencias y comunicaciones, Barcelona, Universitat de Barcelona, pp. 254-267.
- CARTER, B. (1974): El estudio de la geografía urbana, Madrid, Instituto de Administración Local.
- CASTELLS, M. (1971): Problemas de investigación en sociología urbana, Madrid, Siglo XXI.
- CASTELLS, M. (1972): La question urbaine, Paris, Maspero. Traducción castellana, 1974, La cuestión urbana, Madrid, Siglo XXI.
- CHABOT, G. (1972): Las ciudades, Barcelona, Labor.
- CHALINE, C. (1981): La dinámica urbana, Madrid, IEAL.
- CLAVAL, P. (1968): "La théorie des villes", en Revue de Géographie, núm. 8, pp. 3-56.
- CLAVAL, P. (1981): La logique des villes. Essai d'urbanologie, París, litec.
- COSINSCHI, M. & RACINE, J.B. (1984): "Géographie et écologie urbaine", en BAilly, A.S. et alii (1984): Les concepts de la géographie humaine, París, Masson.
- DICKENSON, J.P. et alii (1984): Geografía del Tercer Mundo, Barcelona, Omega.
- DIEZ, J. (1971): "Especialización funcional de las ciudades españolas", en Ciudad y Territorio, núm. 1.
- Documents d'Anàlisi Geogràfica núm 3 (1975): "Los agentes urbanos" (monográfico).
- Documents d'Anàlisi Geográfica núm 13 (1988): "Espacio, mujer y geografía" (monográfico).
- Documents d'Anàlisi Urbana núm 3 (1974): "Contribución a la teoría de la urbanización capitalista" (monográfico).

- DRAKAKIS-SMITH, D. (1987): *The third world city*, London-New York, Methuen.
- DUBY, G. (Dir.) (1980 y ss.). *Histoire de la France urbaine*, París, Seuil, 4 vols.
- DWYER, D.J. (ed.) (1974): *The City in the Third World*, London, Mcmillan Press.
- EINSENSTEDT, J.N. & SHACHER, A. (1987): *Society, Culture, and urbanization*, Londres, Sage.
- ENGELS, F. (1974): *El problema de la vivienda*, Barcelona, G. Gili.
- ESTEBAN, J. (1987): *Projectar la Ciutat Metropolitana*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona.
- ESTEBAN, J. (1981): *Elementos de ordenación urbana*, Barcelona, Colegio Oficial de Arquitectos de Cataluña.
- FERRAS, R. (1976): *Barcelone, croissance d'une metropole*, París, H. Champion.
- GARCIA, J. & GONZALEZ, L. (1979): *Para comprender la ciudad. Claves sobre los procesos de producción del espacio*, Madrid, Nuestra Cultura.
- GEORGE. P. (1969): *Compendio de geografía urbana*, Barcelona, Ariel.
- GETIS, A. & GETIS, J. (1966): "Christaller's Central Place Theory", en *Journal of Geography*, núm. 65, pp. 220-226 (reproducido en DOHRS, F.C. & SOMMERS, L.M. (1970): *Economic Geography*, Nueva York, Thomas Crowell Company, pp. 342-350, trad. ciclostilada).
- HARVEY, D. (1973): *Social Justice and the City*, Bungay, Juffolk, Edward Arnold. (Traducción castellana, 1977: *Urbanismo y desigualdad social*, Madrid, Siglo XXI).
- HERNANDO, A. (1983): *Hacia un mundo de ciudades. El proceso de urbanización*, Madrid, Cincel.
- JACOBS, J. (1969): *La economía de las ciudades*, Barcelona, Península.
- JOHNSON, J.H. (1968): *Urban Geography. An introductory analysis*, Londres, Pergamon (trad. Castellana *Geografía Urbana*, Vilasar de Mar, Oikos-Tau, 1974).
- KORN, A. (1963): *La historia construye la ciudad*, Buenos Aires, EUDEBA.

- LACOSTE, Y. & GHIRARDI, R. (1983): *Geografía General Física y Humana*, Barcelona, Oikos-Tau.
- RONCAYOLO, M. (1988): *La ciudad*, Barcelona, Ediciones Paidós Ibérica, S.A. (1ª edición italiana, 1978).
- SANTOS, M. (1973): *Geografía y economía urbanas en los países subdesarrollados*, Vilassar de Mar, Barcelona, Oikos-Tau.
- SANTOS, M. (1975): *L'espace partagé*, París, Genin.
- SCHOLLER, P. (1954): "Objetos y problemas de la geografía urbana", en *Geographica*, julio-diciembre.
- SHORT, J.R. (1984): *An introduction to Urban Geography*, Londres, Macmillan.
- SHORT, J.R. (1989): *The humane city*, Oxford, Basil Blackwell.
- TERAN. F. (1982): *El problema urbano*, Barcelona, Salvat.
- ZARATE, A. (1984): *El mosaico urbano. Organización interna y vida en las ciudades*, Madrid, Cincel.

OBJECTIU DE L'ASSIGNATURA.

Oferir una introducció general a l'anàlisi de la Geografia Urbana. El curs pretén donar una visió sintètica dels fonaments metodològics essencials per l'estudi de la ciutat i presentar una descripció dels trets, ajuts i mecanismes que configuren les ciutats del mon post-industrial.

CRITERIS, MODALITATS DE L'avaluació.

- Dos exàmens (un a principi del 2on trimestre i l'altre a principi del 3er).
- Una recensió d'una obra de la bibliografia.
- Elaboració de material a partir de dos itineraris urbans que es realitzaran durant el 1er i 2on trimestre.
- Presentació de les pràctiques donades.

Els exàmens suposaran el 60 % de la nota final. Els altres treballs pràctics representaran el 40 % restant. Cal entregar-los tots per aprovar el curs i entregar-los en les dades que s'indiquin.